

4. Игошев К. Е. Опыт социально-психологического анализа личности несовершеннолетних правонарушителей / Константин Еремеевич Игошев. – М.: Наука, 1967. – 79 с.
4. Кочемировська О. О. Ювенальна юридична психологія: навч. посіб. / О. О. Кочемировська, А. А. Гришко. – Х.: ХАІ, 2010. – Ч.1: Дитина в конфлікті із законом. – 2010. – 36 с.
5. Энциклопедия юридической психологии / [общ. ред. А. М. Столяренко]. – М.: Закон и право: ЮНИТИ, 2003. – 607 с.

Отримано 20.06.2014 р.

УДК 159.95.07

Коваленко А.Б. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної психології (м.Київ)

СТРАТЕГІАЛЬНИЙ ПІДХІД В ДОСЛІДЖЕННІ ПРОЦЕСУ РОЗУМІННЯ

Використовується стратегіальний підхід для пояснення процесу розуміння творчих задач. Показано, що процес розуміння протікає на різних рівнях, які взаємопов'язані з стратегіями розуміння, будучи відповідно результативною та процесуальною характеристиками процесу. Виділені рівні характеризують динаміку розуміння творчих задач та рівень психічного розвитку суб'єкта.

Ключові слова: *процесс розуміння, творча задача, стратегія, мисленнєва діяльність*
Используется стратегіальний підхід для об'яснення процесу розуміння творчих задач. Показано, что процесс понимания протекает на разных уровнях, которые взаимосвязаны со стратегиями понимания, будучи соответственно результативной и процессуальной характеристиками процесса. Выделенные уровни характеризуют динамику понимания творческих задач и уровень психического развития субъекта.

Ключевые слова: *процесс понимания, творческая задача, стратегия, мыслительная деятельность*

Strategic approach is used for explaining the process of creative tasks understanding. It is demonstrated that understanding process runs on different levels which interact with understanding strategies being thereafter effective and processional characteristics of the process. The distinguished levels characterize dynamics of creative tasks understanding and a stage of individual mental development.

Keywords: *understanding process, creative task, strategy, thinking activity*

Актуальність проблеми дослідження. Проблемі розуміння належить центральне місце в розв'язанні досить широкого кола питань, пов'язаних із спілкуванням, навчанням, вихованням, пропагандою, науковим пізнанням тощо. Розуміння виявляється не тільки при взаємодії людини з людиною, а й з предметним світом. Ефективність багатьох форм людської діяльності значною мірою зумовлюється тим, наскільки глибоко і повно при цьому здійснюється процес розуміння.

Звідси стає зрозумілою та домінуючою позиція проблеми розуміння у працях із загальної методології науки, в логіко-філософських і лінгвістичних публікаціях,

а також у прикладних психолого-педагогічних дослідженнях, теорії та практиці перекладу, при розробці систем штучного інтелекту.

Проблемі розуміння належить центральне місце в розв'язанні досить широкого кола питань, пов'язаних із спілкуванням, навчанням, вихованням, пропагандою, науковим пізнанням тощо. Розуміння виявляється не тільки при взаємодії людини з людиною, а й з предметним світом. Ефективність багатьох форм людської діяльності значною мірою зумовлюється тим, наскільки глибоко і повно при цьому здійснюється процес розуміння.

Звідси стає зрозумілою та домінуюча позиція проблеми розуміння у працях із загальної методології науки, в логіко-філософських і лінгвістичних публікаціях, а також у прикладних психолого-педагогічних дослідженнях, теорії та практиці перекладу, при розробці систем штучного інтелекту.

Стан розробки проблеми. Аналіз сучасного етапу розробки проблеми розуміння показує, що переважна більшість як вітчизняних, так і зарубіжних психологів зосереджують увагу на розробці проблеми розуміння текстів (наукових, художніх тощо) (Андрієвська А.А., Антонов А.В., Брудный А.А., Добраев Л.П., Жинкин Н.И., Знаков В.В., Знаков В.В., Корнилов Ю.К., Корніяка О.М., Корніяка О.М., Рубинштейн С.Л., Рубинштейн С.Л., Смирнов А.А., Стадненко Н.М., Чепелева Н.В., Чепелева Н.В.), в той час як праць, присвячених з'ясуванню процесів розуміння задач, виявляється обмаль. До того ж інформація з цього питання міститься у науковій літературі з іншої проблематики у побіжному вигляді, у формі часткового аспекту (наприклад, при розробці проблеми розв'язання технічних задач розуміння розглядається як перший етап її розв'язання) (Гурова Л.Л., Жекулин С.А., С.Д.Максименко, Л.А.Мойсеєнко, В.О.Моляко, Пирьов Г., Эсаулов А.Ф.). Загалом же проблема розуміння задач залишається однією з найменш розроблених розділів психології як загальної, так і педагогічної. Як зазначає один з авторитетних дослідників: "Переважна більшість праць присвячена розумінню текстів і майже не містить досліджень, в яких розуміння аналізувалося б у динамічному аспекті, в процесі будь-якої діяльності. Зокрема, майже зовсім немає праць, присвячених розумінню мисленнєвої задачі в процесі її розв'язання. Вважаємо, що саме цей напрямок досліджень перспективний і такий, що потребує невідкладного розв'язання" [3, с. 169-170].

Мета дослідження: здійснити аналіз процесу розуміння творчих задач на засадах стратегіального підходу.

Виклад основного матеріалу. Процес розуміння будь-якого нового матеріалу відповідає тому, що відбувається при розв'язанні творчої задачі. Тому до пояснення процесу розуміння може бути застосоване поняття стратегії, оскільки воно використовується не тільки у випадках розв'язання творчих задач, але й текстів, наочності і всього, що є новим для суб'єкта.

Поняття "стратегія" використовується головним чином у випадку дослідження процесу розуміння суб'єктом творчих задач. Використання суб'єктом стратегії свідчить про більш високий рівень інтелектуальної готовності до діяльності, застосування ж відомого метода або способу для розв'язання задачі ґрунтується переважно на мнемічних процесах.

Дії з новим матеріалом, розуміння його - це творчий процес. Результат його – виділення смислу як стислої схеми всього матеріалу. Осягнувши смисл, суб'єкт здатний відтворити весь матеріал, але вже "своїми словами". Осмислені знання

просувають суб'єкта в його психічному розвитку, адже тільки такі знання можуть продуктивно використовуватися в подальшому. Тому рівень сформованості стратегій може вважатися важливою характеристикою психологічної готовності особистості до діяльності загалом.

Під стратегією розуміється не тільки шлях, який обирає суб'єкт для розуміння, не тільки набір логічних операцій, які супроводжують процес, але і те, як відбувається розуміння, як відшуковуються знання і відбувається їх співставлення з новою інформацією.

Ми тлумачимо поняття "творча задача" залежно від характеру перебігу її розв'язання [6, 7], оскільки, як свідчать результати досліджень, одна і та сама задача може бути творчою для однієї людини і нетворчою для іншої. Серед ознак творчої задачі можна, наприклад, назвати зміну домінуючих рівнів у процесі її розв'язання і включення до числа домінуючих тих рівнів, які лежать у сфері ще неусвідомлюваного [8], існування моменту "блокади", якому передують більш-менш тривалі зміни предметного змісту, що веде до неправильних відповідей [5]; наявність новизни задачі для суб'єкта і можливість розв'язання її кількома способами [6, 8].

На нашу думку, творча задача як модель творчої діяльності повинна бути багатосмисловою, а також мати приховану проблемність. У деяких випадках вона передбачає кілька варіантів розв'язання і один з них - шаблонний, стереотипний, за допомогою відповідного алгоритму; інший - нешаблонний, творчий, який виникає внаслідок розуміння суб'єктом прихованої проблемності задачі. Як правило, перший варіант складний, громіздкий, другий - простий.

Кожний з виділених варіантів розв'язання творчої задачі ґрунтується на різних узагальнених схемах, побудованих на основі підходу до задачі з переважанням алгоритмічних або творчих процесів мислення. Вказані схеми відображають той чи інший смисл задачі: алгоритмічний або прихований, який є ключем до розв'язання задачі. Наявність кількох смислів, які містяться в основі того чи іншого способу розв'язання, є, на нашу думку, обов'язковою рисою задач творчого (проблемного) типу.

У нашому дослідженні поняття задачі розглядається в широкому її розумінні, а саме не тільки як типової, а такої, яка враховує стан суб'єкта, якому необхідно зрозуміти щось нове, до цього невідоме. Такий підхід дає змогу моделювати за допомогою творчих задач будь-яку творчу діяльність, коли суб'єкт стикається з необхідністю зрозуміти нову для нього інформацію.

Аналіз результатів дослідження процесу розуміння творчих задач дозволив нам виділити різні стратегії розуміння досліджуваними творчих задач. Головним критерієм виділення стратегій є складність тих чи інших механізмів мисленнєвої діяльності, окремих операцій, які забезпечують їх функціонування.

Найпоширенішою стратегією, що було підтверджено і даними В.О.Моляко, є стратегія пошуку аналогів. Маючи в основі механізм еталонування, розуміння ґрунтується на пошукові еталонів, сформованих у попередньому досвіді. Пошук смислу шляхом застосування стратегії аналогізування відбувається на основі співставлення нової інформації з існуючими в пам'яті суб'єкта еталонами. Як правило, для стратегії аналогізування достатньо співпадання еталонів (впізнання і пригадування), застосування відомих способів і методів розв'язання задач на базі знань теорем, формул, законів і т.д.

Для даної стратегії домінуючими є мисленнєві операції, які відповідають репродуктивним формам мислення. Результат розв'язання задач не відрізняється оригінальністю, в більшості випадків йдеться про відомі варіанти розв'язання. Дана стратегія не виключає використання суб'єктом шаблонів і стереотипів і зустрічається у 37,6% випадків розв'язання задач студентами і в 47% учнями.

Більш складною є стратегія комбінування. Вона полягає в тому, що суб'єкт звертається до співставлення складових частин задачі або до конструювання складових частин різних елементів, що містяться в наявних у нього еталонах. Процес розуміння супроводжується операціями аналізу, синтезу, співставлення. Частота прояву даної стратегії при розв'язанні задач студентами складає 14,3%, учнями – 10,5%.

Стратегії пошуку аналогів і комбінування не завжди забезпечують розуміння, відповідно, і розв'язання творчих задач. Зміст творчої задачі, яка має прихований смисл, вимагає від суб'єкта використання одного з кількох варіантів розв'язання. В ситуації, коли суб'єкт застосовує інший спосіб аналізу умови задачі, відмовляється від попереднього способу розв'язання, мова йде про так звану гнучку стратегію.

Гнучка стратегія виявляється у здатності суб'єкта до широкого аналізу проблеми, до відмови від шаблонного способу розв'язання, якщо останній не дає бажаного ефекту. Дана стратегія містить у згорнутому вигляді стратегію пошуку аналогів і саме з неї суб'єкт починає процес розуміння умови. Коли стратегія пошуку аналогів виявляється неефективною, суб'єкт відмовляється від шаблонного способу розв'язання. У випадку використання даної стратегії суб'єкт відмовляється також і від нав'язаної ззовні установки або аналізує умову задачі з кінця. Такий тип стратегії спостерігається у 22,8% випадків розв'язання задач студентами і в 13% - учнями.

У тому випадку, коли суб'єкт не тільки розв'язує творчі задачі, але й сам формує певні знання, можна говорити про продуктивну стратегію. Дана стратегія дає можливість суб'єкту в більшості випадків досить швидко знаходити правильне розв'язання, відшукувати прихований смисл. Зовні така стратегія може виявлятися у швидкому і безсистемному аналізі даних, зміні гіпотез. У дійсності ж досить швидкий аналіз є результатом високої міри "автоматизації" певних мисленнєвих операцій, що створює враження миттєвості виникнення розв'язку без зовнішньої вербалізації міркувань. Продуктивна стратегія дає можливість суб'єкту відмовитися від стереотипів у процесі розуміння і пошуку розв'язку задачі. У результаті аналізу інформації за допомогою даної стратегії суб'єкт на основі наявних знань та досвіду продукує нові знання, робить нові висновки, знаходить нові шляхи розв'язання проблем. Ця стратегія включає в згорнутому вигляді наведені вище інші ієрархічно більш прості стратегії. У нашому дослідженні дана стратегія виявлялася в 11,1% випадків розв'язання задач студентами, і в 5,4% - учнями.

З проблемою мисленнєвих стратегій тісно зв'язана і проблема оцінки ефективності розуміння. Використання тієї чи іншої стратегії визначає рівень розуміння, на якому знаходиться суб'єкт. Якщо стратегії відображають процесуальний бік розуміння, то рівні розуміння є результатом процесу і на їх основі можна зробити висновок про міру операціональної складності матеріалу,

який досяжний для розуміння даному суб'єкту. Сприймаючи той чи інший матеріал, він може зрозуміти лише те, що відповідає актуальному рівню його психічного розвитку. "Без розуміння немає мислення, рівень розуміння характеризує і якість мислення" [2, с.135].

Виходячи з результатів вивчення процесу розуміння, можна зробити висновок відносно рівня загального інтелектуального розвитку суб'єкта. Як відзначав С.Л.Рубінштейн: "Розуміння можливе не завжди: щоб розуміння проявилось, зміст та організація пізнавального матеріалу повинні відповідати ступеню розвитку. Зрозуміле - це те, що може бути зрозуміло і стає зрозумілим у результаті діяльності розуміння" [9, с.236].

Грунтуючись на результатах дослідження, ми виділили шість рівнів розуміння: впізнавання, пригадування, аналогізування, комбінування, руйнування стереотипів і продуктивний рівень.

Найпростішим рівнем розуміння є розуміння-впізнавання. Його особливість полягає в тому, що суб'єкт користується готовим еталоном, який у випадку необхідності співставляється з об'єктом розуміння, і всі деталі еталона повністю співпадають з деталями об'єкта розуміння.

Другий рівень - розуміння-пригадування. В його основі також лежать мнемічні процеси, але суб'єкту необхідно затратити певні зусилля для того, щоб пригадати об'єкт внаслідок неможливості швидкої актуалізації матеріалу. Подібні механізми розуміння фіксуються дослідниками і при вивченні процесу розуміння інших видів матеріалу [6, 7].

Третій рівень - розуміння-аналогізування. Якщо суб'єкту необхідно щось зрозуміти, він звертається до попереднього досвіду, прагнучи відшукати в ньому щось подібне до об'єкта розуміння. У низці досліджень аналогізування виділяють як одну із стратегій розв'язання творчих задач, наводять дані про те, що формування стратегії пошуку аналогів є одним із складових елементів стимуляції творчого мислення школярів [7]. Процес розуміння на цьому рівні відбувається на основі порівняння, встановлення аналогів і подальшому їх перенесенні.

Рівні розуміння-впізнавання, пригадування і аналогізування є результатом оперування стратегією аналогізування. Різниця між рівнями визначається складністю аналогій, які використовуються в процесі розуміння задач: від повної аналогії (розуміння-впізнавання, розуміння-пригадування) до окремих і досить далеких аналогій між предметами і явищами які, на перший погляд, не мають нічого спільного між собою. Використання суб'єктом останнього виду аналогій є ознакою досить високого рівня розвитку в нього творчого мислення.

Четвертий рівень - розуміння-комбінування. Найчіткіше він виявляється при розв'язанні конструктивно-технічних задач, а також при розв'язанні інших творчих задач і передбачає використання суб'єктом різних комбінацій елементів, які містяться в задачі.

Іноді може скластися більш складна ситуація, коли суб'єкт не володіє відповідними моделями або еталонами, коли об'єкт пізнання не відповідає існуючому стереотипу, категорії, класу, схемі. Розуміння - це в більшості випадків зіткнення звичного і незвичного. Воно зв'язано зі зміною звичних уявлень, абстрагуванням явищ із звичайного контексту їх осмислення, руйнуванням старого смислу. На основі таких зруйнованих смислів і вибудовується новий смисловий ряд. Саме це відбувається на п'ятому рівні розуміння.

П'ятий рівень - розуміння, що виникає внаслідок руйнування стереотипів. Мисленню кожної людини тією чи іншою мірою властиві стереотипи: звичний спосіб життя, існування певних уявлень про об'єкти і явища тощо. Для розуміння деяких із них достатньо користуватися стереотипами. Але в окремих випадках для того, щоб зрозуміти об'єкт, необхідно діяти всупереч існуючим стереотипам.

Найвищий - шостий рівень розуміння, рівень, який властивий творчо обдарованій особистості. У цьому випадку розуміння виникає як результат швидкого, повного і глибокого аналізу об'єкта, вміння побачити його з різних боків і виділити найсуттєвіші деталі. Одна з характеристик цього рівня - здатність суб'єкта продукувати нові знання.

Досягнення суб'єктом того чи іншого рівня розуміння забезпечується домінуючою у нього мисленевою стратегією, є результатом її функціонування. Так, рівні розуміння, пов'язані з мнемічними процесами, забезпечуються стратегією пошуку аналогів. Більш високі рівні розуміння – розуміння-комбінування - забезпечуються стратегією комбінування, рівень розуміння, пов'язаний з руйнуванням стереотипів - гнучкою стратегією, найвищий рівень розуміння - продуктивною стратегією (Рис.1).

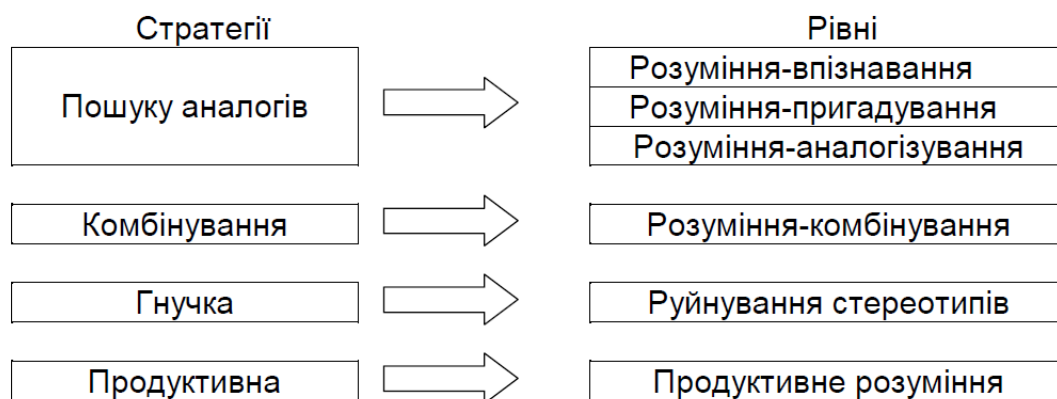

Рисунок 1 - Взаємозв'язок між процесуальними та результативними характеристиками розуміння

Дані таблиці 1 свідчать про те, що школярі значно частіше досягають розуміння, використовуючи стратегію пошуку аналогів, ніж студенти. Звідси можна зробити припущення про те, що рівні розуміння визначаються рівнем психічного розвитку суб'єкта, а також віковими особливостями (тобто стратегії особливо інтенсивно формуються у старшому шкільному і юнацькому віці). Виділені рівні розуміння творчих задач дають можливість зробити висновок про рівень психічного розвитку особистості: від розуміння-впізнання до творчої обдарованості.

У таблиці 1і подано результати розуміння задач групами досліджуваних.

Виділені вище рівні взаємозв'язані між собою: кожний наступний рівень включає попередні, і їх якості можуть виявлятися вже на більш високому рівні. Результати дослідження показали, що певна кількість старшокласників не піднімаються вище рівня розуміння-аналогізування, тим не менше це не заважає їм досягати певних успіхів у навчанні.

Незначна кількість розв'язків, які мали в основі механізм впізнання і пригадування, зумовлена новизною задач для досліджуваних. Значна частина

студентів-математиків розв'язувала їх на рівні розуміння-аналогізування. Це зумовлено також існуючими стереотипами відносно підвищеної складності задач, що підштовхнуло досліджуваних до використання відомих алгоритмів, а не до пошуку простих способів розв'язання.

Таблиця 1 - Рівні розуміння задач різними групами досліджуваних (у % від загальної кількості розв'язань)

Рівні розуміння	Групи досліджуваних	
	студенти	учні
1	2,9	2,1
2	5,8	5,6
3	28,9	40,3
4	14,3	10,5
5	22,9	13,0
6	11,1	5,4
кількість відмов	14,1	23,1

Учні ліцею розв'язували задачі також на рівні розуміння-аналогізування. Коли ж їм не вдавалося знайти відповідний аналог, вони відмовлялися від розв'язання задачі (23,1%). На рівні комбінування розуміння зустрічалося значно рідше через специфіку задач. Значно частіше воно зустрічається при розумінні технічних задач [6,7].

Розуміння, яке виникає внаслідок руйнування стереотипів, значно частіше спостерігалось у студентів-математиків, ніж в учнів ліцею (відповідно 22,9% і 13,0%). Відносно продуктивного рівня розуміння, то і тут перевагу мали студенти (відповідно 11,1% і 5,4%).

Рівні розуміння, яких досягали групи учнів і студентів, свідчать про вікові та інтелектуальні відмінності в оперуванні інформацією. Учні в 40% розв'язань користувалися стратегією пошуку аналогів, студенти ж користувалися нею значно рідше (28,9% розв'язань). Рівень комбінування зустрічався значно рідше інших через специфіку задач, які пропонувалися для розв'язання. Рівень руйнування стереотипів є наслідком прояву гнучкої стратегії, частота оперування якою значно вища у студентів (11,1% порівняно з 5,4% у школярів).

Рівень оперування інформацією значно вищий у студентів. Таким чином, можна стверджувати, що стратегія є змістовним показником розвитку творчого мислення.

Виділені рівні дають можливість простежити також динаміку розуміння суб'єктом творчих задач. На початку суб'єкт бігло знайомиться з умовою задачі і вже на основі цього "побіжного синтезу" робить свій попередній висновок відносно того, відома йому ця задача чи ні, чи розв'язував він раніше аналогічні задачі.

У випадку неповного впізнавання суб'єкт намагається пригадати аналогічну задачу або застосувати відому йому формулу або теорему. Суб'єкт може використати деталі кількох відомих йому об'єктів для розв'язання задачі. Якщо ж його психічний розвиток обмежується третім рівнем, то він досить часто відмовляється від розв'язання задачі. В протилежному випадку суб'єкт веде пошук далі, конструючи елементи окремих деталей, які містяться в задачі.

Якщо всі спроби розв'язати задачу не приводять до успіху, то суб'єкт потрапляє у безвихідну ситуацію. У таку своєрідну ситуацію він потрапляє після кожного з етапів, про що свідчать більш-менш тривалі паузи в процесі розв'язання задачі при переході від одного етапу до іншого. Але в даній ситуації про це свідчить стан суб'єкта. Цьому моменту, звичайно, передують більш-менш тривалі спроби з його боку розв'язати задачу, внаслідок чого виникають нові помилкові розв'язання.

Щоб досягти розуміння задачі, суб'єкт повинен критично переосмислити все те, чого він досяг, або ж визнати невдачу і відмовитися від розв'язання задачі. З цього починається етап, який відповідає рівню руйнування стереотипів. Відмовившись від попереднього шляху розв'язання, а відповідно і від виділеного смислу задачі, суб'єкт прагне подивитися на задачу дещо інакше, зрозуміти її прихований смисл. Після подолання стереотипу, суб'єкт переходить до розгляду об'єкта з різних боків, шукає латентну проблемність. Саме в цьому випадку можна говорити про перехід до найвищого рівня розуміння, який характеризується гнучкість мислення, що з свого боку, є показником його продуктивності.

Відносно процесу розуміння творчих задач обдарованими досліджуваними, можна припустити, що і в цьому випадку всі вказані процеси існують у згорнутому вигляді. Це створює враження відсутності попередніх п'яти етапів.

Розв'язуючи задачу, суб'єкт завжди рухається від найпростіших рівнів до найскладніших. "Природа створила наш мозок так, що він працює за надзвичайно економним принципом. Причому ця економність не обмежується тільки рівнем здійснення фізіологічних процесів, а поширюється і на функціонування психічної сфери. При необхідності розв'язання задачі на розуміння в роботу включаються спочатку більш прості, ієрархічно початкові психічні пізнавальні процеси. Якщо на цих рівнях задача не розв'язується, то підключаються більш високоорганізовані пізнавальні процеси – аж до вищих рівнів творчого мислення. В умовах розв'язання високотворчих наукових або технічних проблем беруть участь всі пізнавальні процеси людини або навіть ширше - все багатство людської психіки" [1, с.39]. Цей процес може бути непомітним у випадку виникнення інтуїтивного розв'язку задачі, коли результат мислення з'являється "миттєво".

Висновок. Стратегії є не тільки умовою успішності розв'язання задачі, але й свідченням готовності особистості до творчої діяльності. Залежно від складності механізмів мисленнєвої діяльності, окремих операцій, єдність яких забезпечує функціонування стратегій, виділені наступні стратегії розуміння творчих задач: 1)пошуку аналогів; 2)комбінування; 3)гнучка стратегія; 4)продуктивна стратегія. Рівень функціонування мисленнєвих стратегій визначає рівень розуміння суб'єктом творчих задач.

Результатом розуміння творчих задач є досягнення того чи іншого рівня: впізнавання, пригадування, аналогізування, комбінування, руйнування стереотипів і продуктивного рівня. Виділені рівні розуміння творчих задач дають можливість зробити висновок про рівень психічного розвитку особистості: від розуміння-впізнавання до творчої обдарованості.

Список використаних джерел

1. Антонов А.В. Информация: восприятие и понимание / А.В.Антонов. - К.: Наукова думка, 1988. - 184 с.

2. Гурова Л.Л. Процессы понимания в развитии мышления / Л.Л. Гурова // Вопр. психологии. - 1986. - № 2. - С.126-137.
3. Звегинцев В.А. Язык и понимание /В.А. Звегинцев // Вопр. психологии. - 1982. - № 1. - С.71-80.
4. Знаков В.В. Понимание в познании и общении / В.В.Знаков - М.: Изд-во Институт психологии РАН, 1998. - 232 с.
5. Исследование проблем психологии творчества / Отв. ред. Я.А.Пономарев. - М.: Наука, 1983. - 336 с.
6. Коваленко А.Б. Психологія розуміння / А.Б.Коваленко - К.: Геопринт, 1999. - 184 с.
7. Моляко В.А. Творческая конструктология (пролегомены)/ В.А.Моляко – К.: Освіта України, 2007. – 388 с.
8. Пономарев Я.А. Психологический механизм творчества // Человек в системе наук. - М.: Наука, 1989. - С.370-378.
9. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л.Рубинштейн. - М.: Педагогика, 1973. - 424 с.

Отримано 20.06.2014 р.

УДК 159.9

Козицька І.В. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, кандидат психологічних наук, асистент кафедри загальної психології (м.Київ)

АМБІВАЛЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОЯВ АНТИНОМІЧНОСТІ ЇЇ БУТТЯ

У статті представлено детальний огляд різнобічних підходів та концепцій проявів амбівалентності в житті особистості. Досліджено ознаки антиномічних тенденцій в структурі амбівалентності ситуацій та переживань особистості. Проаналізовано шляхи зменшення тривоги в амбівалентних ситуаціях та подолання амбівалентних переживань, що складають невід'ємну частину буття особистості.

Ключові слова: амбівалентність, антиномічність, протиріччя, толерантність, подолання кризових станів, життєвий шлях особистості

В статті представлено детальний обзор разноплановых подходов и концепций проявлений амбивалентности в жизни личности. Исследованы признаки антиномических тенденций в структуре амбивалентности ситуаций и переживаний личности. Проанализированы пути уменьшения тревоги в амбивалентных ситуациях и преодоление амбивалентных переживаний, которые составляют неотъемлемую часть бытия личности.

Ключевые слова: амбивалентность, антиномичность, противоречие, толерантность, преодоление кризисных состояний, жизненный путь личности

The article represents a detailed overview of the diverse approaches and concepts of ambivalence manifestations in the life of an individual. The signs of antinomian tendencies in the structure of ambivalence of situations and experience of an individual have been investigated. The ways of anxiety reduction in ambivalent situations and overcoming ambivalent feelings which are an integral part of an individual's being were analyzed.

Keywords: ambivalence, antinomy, contradiction, tolerance, crisis states overcoming, an individual's way of life

Актуальність. Важливими умовами повноцінного розвитку людини є її усвідомлене прагнення до всебічного розкриття та реалізації власних потенційних